

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ДЦП

В даній статті надано інформацію, яка стосується системи інклюзивної освіти дітей з ДЦП. Вказано на необхідність індивідуального підходу щодо навчальної діяльності дітей цієї категорії та створення комплексної програми розвитку дитини. З цією метою необхідним є об'єднання зусиль команди фахівців з обов'язковим залученням батьків, які знають дитину краще за інших. Представлено загальні рекомендації для роботи з дітьми цієї категорії.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з ДЦП, психофізичний розвиток, індивідуальна програма розвитку, індивідуальний навчальний план.

Нагальною проблемою сьогодення є психолого-педагогічний супровід дітей з психофізичними порушеннями у рамках масових шкіл. У зв'язку з порушенням екологічного довкілля, низьким рівнем медицини та комплексу факторів, що впливають на внутрішньоутробний розвиток дитини, кількість психофізичних порушень з кожним роком зростає.

Інклюзія набуває масового характеру і все більше дітей з порушеннями поступає у загальноосвітні заклади.

Одним з важливих аспектів успішного навчання будь-якої дитини є психолого-педагогічний супровід його на всіх стадіях навчання: на стадії підготовки до школи, в початковій школі та у подальшому навчанні. Особливо гостро це питання постає тоді, коли у масову школу попадають діти з не грубими порушеннями окремих психічних функцій, що згодом призводить до шкільної дезадаптації. Частіше це спостерігається у зв'язку з тим, що неможливо здійснити у ранньому віці, доки немає ускладнень вторинного та третинного рівня, правильну діагностику порушень, які є в дитини.

Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому закладі. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Основною метою інклюзивної освіти є досягнення якісних змін в особистісному розвитку дітей цієї категорії. Однак інклюзивність не означає асиміляцію чи прагнення зробити всіх однаковими. Її ключовий компонент – гнучкість врахування особистісних характеристик, що визначають темп навчання кожної дитини [3].

У більшості випадків дітям просто необхідне доступне викладання, що потребує використання різних методів, які відповідають індивідуальним вимогам, здібностям і особливостям розвитку дитини. Тому до кожної дитини потрібен індивідуальний підхід, який організовується шляхом злагодженої роботи спеціалістів та батьків. Ця категорія дітей вимагає особливого підходу й розуміння з боку вчителів та адміністрації навчальних закладів. Необхідним є впровадження адекватних програм та стратегій навчання, додаткового педагогічного супроводу, зокрема допомоги спеціального вихователя чи асистента вчителя, що вимагає певної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дітьми, починаючи з дошкільного віку. Особливу увагу треба приділяти підготовці вчителів. Часи ігнорування, відкинення і маніпулювання минають. Якщо наше суспільство прагне інтегрування у цивілізовану світову спільноту, наша система освіти має бути відповідною до світових стандартів. Це означає, що повноцінні освітні послуги мають надаватися кожній дитині без дискримінації її рівня розвитку чи обмежень [5].

У навчальному закладі в інклюзивних класах повинні бути психологи та соціальні педагоги, які проводять роботу з дітьми, батьками та вчителями. Їх задачею є пошук спільної мови між дитиною з особливими освітніми потребами та однолітками, батьками, педагогами та адміністрацією школи. Задачею корекційних педагогів є допомога вчителям та адміністрації зрозуміти потреби дітей та організувати навчально-виховний процес так, щоб всі учні в школі почували себе комфортно.

Зарахування учнів з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням здійснюється за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, на підставі письмової заяви батьків, відповідно до порядку, встановленого для загальноосвітніх навчальних закладів, та висновку психолого-медико-педагогічної консультації [2].

Одним з важких порушень психофізичного розвитку дітей є дитячий церебральний параліч (ДЦП). Він виявляється насамперед у порушеннях рухових функцій, які часто поєднуються з розладами

мовлення, сенсорної та особистісної сфери, нерідко супроводжується зниженням інтелекту. ДЦП найчастіше зумовлює дитячу інвалідність. Діти з ДЦП потребують спеціальних підходів щодо фізичного середовища та організації навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання цієї категорії дітей базується на основі психолого-педагогічного вивчення потенціалу та особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами, прогнозування можливих труднощів у процесі навчання та шляхів їх подолання, соціально-педагогічної взаємодії колективу навчального закладу.

Передумовою у забезпеченні успішності навчання дитини з ДЦП, як і інших дітей з психофізичними порушеннями, у загальноосвітньому закладі є індивідуалізація навчально-виховного процесу, що передбачає розроблення комплексної програми розвитку дитини.

Індивідуальна програма розвитку – це один із найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими потребами, формальний документ, що містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримати. Програма розробляється командою фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги буде надавати кожен фахівець. Батьки обов'язково залучаються до складання програми, оскільки вони знають своїх дітей краще за інших. Програма розробляється та реалізується для кожного учня з особливими потребами[6].

Завдання – необхідні проміжні кроки на шляху до поставленої мети.

У програмі визначається, хто, що, коли і як має робити.

Індивідуальна програма розвитку містить такі розділи:

1. Інформація про дитину загального характеру. Прізвище, ім'я, по-батькові дитини, дата народження, домашня адреса, відомості про батьків, порушення розвитку, дата зарахування до закладу, термін дії плану.

2. Наявний рівень знань умінь та навичок. Наводяться дані про рівень розвитку вихованця, які отримані під час психолого-педагогічного вивчення: його вміння, сильні якості, стиль навчання, що дитина не вміє робити, у чому їй потрібна допомога. Всі ці відомості повинні бути максимально точними, оскільки вони є основою для подальшої розробки завдань.

3. Цілі і завдання. Саме вони мають допомогти дитині опанувати певні знання та вміння і відповідати можливостям школяра. У їх визначенні беруть участь всі члени команди. Цілі – це перспектива розвитку, тобто те чого необхідно досягти. Цілі визначаються в усіх сферах, де спостерігається відставання (інтелектуальний, соціальний, емоційний розвиток формування мовленнєвих процесів, удосконалення моторики тощо).

4. Спеціальні та додаткові послуги. Мають бути передбачені заняття з відповідними спеціалістами (логопедом, психологом, фізіотерапевтом та іншими фахівцями). Також визначається кількість і тривалість занять фахівців з дитиною. Іноді учень потребує особливих послуг, які можуть надаватися лише у відповідному середовищі, наприклад, використання спеціальної апаратури. В такому випадку доцільно домовитися з відповідним закладом, який може надати ці послуги.

5. Адаптації та модифікації. Відповідна адаптація середовища дає змогу дітям з особливими потребами навчатися у звичайному класі. В цьому розділі визначається необхідне облаштування середовища; використання спеціальних методів та прийомів, матеріали та обладнання; урахування сенсорних та інших потреб дитини.

6. Термін дії ІПР. розробляється на один рік, але члени команди можуть ініціювати перегляд її дії. Це може бути необхідним, якщо:

- дитина досягла поставленої мети;
- виникли труднощі у засвоєнні програмового матеріалу;
- необхідно збільшити кількість послуг дитині;
- у дитини спостерігаються проблеми з поведінкою.

7. Інформація про прогрес дитини. Відомості про успіхи дитини є необхідною складовою програми, тому, що дозволяє визначити наскільки вона є ефективною.

Для складання програми створюється міждисциплінарна команда. Її склад визначається потребами конкретної дитини і затверджується директором закладу. Для комплексної оцінки потреб

вихованця необхідно, щоб до складу команди входив учитель, який буде працювати з ним, практичний психолог, медичний працівник, учитель-дефектолог, завуч з навчально-виховної роботи. У разі потреби можуть запрошуються інші спеціалісти(сурдопедагог, тифлопедагог, реабілітолог). Після розробки програми на її представлення запрошуються батьки. Складена та узгоджена з усіма членами команди вона підписується директором закладу та батьками. Виконання цілей і завдань контролюється заступником директора, а всю документацію веде асистент учителя. Корекційно-розвивальна робота проводиться учителем – дефектологом та практичним психологом. Кількість годин визначається обласною ПМПК. Це зазначається у витягу з протоколу ПМПК. В витягу також надаються рекомендації за якою програмою необхідно навчати дитину. У висновку буде зазначатися не діагноз, а прояви, які з ним пов'язані і яка допомога потрібна[1, 4].

Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок, вмінь, які мають опанувати учні з кожного предмета, а також зміст розділів і тем. При складанні індивідуальної навчальної програми необхідно аналізувати відповідність вимог програми актуальним та потенційним можливостям дитини. Далі розробляється індивідуальна навчальна програма.

Індивідуальна програма розвитку складається на основі типових навчальних програм, в тому числі спеціальних. Для вихованців із сенсорними порушеннями при збереженому інтелекті розробляється та частина програми, яка стосується модифікацій і адаптацій. У формі є їх перелік. Якщо в класі навчаються школярі однієї нозології, розробляється та частина, яка стосується їх відмінностей. Це також зазначається у розділі «Адаптації та модифікації»[7].

Для дітей з особливими освітніми потребами на основі робочого навчального плану розробляється індивідуальний навчальний план з урахуванням рекомендацій ПМПК. Навчання дітей у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за навчальними планами, програмами, підручниками, посібниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів. Схема складання календарно-тематичного планування відповідає загальноосвітній формі.

Індивідуальні навчальні плани для учнів, які не спроможні опанувати загальноосвітню програму через ускладнений психофізичний розвиток, дисграфію, дислексію, акалькулію, розробляються на підставі висновків психолого-медико-педагогічної консультації та за рішенням педагогічної ради навчального закладу, а також за участю батьків дитини.

Індивідуальні навчальні плани розробляються вчителями, вихователями за участю відповідних фахівців та батьків на основі адаптації навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для загальноосвітніх та відповідних типів спеціальних загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладів, робочого навчального плану закладу, затверджуються педагогічною радою і керівником закладу[7].

Зміст індивідуального навчального плану полягає в тому, що він розробляється для кожної дитини. Діти з однаковими діагнозами мають різні прояви хвороби, які по-різному прогресують в навчальному процесі, а тому в роботі з ними реалізуються індивідуальні навчальні плани.

Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Ефективність навчально-виховної роботи досягається шляхом надання таким учням корекційної допомоги. Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 3 до 8 годин на тиждень, відповідно до особливостей психофізичного розвитку учня. Кількість годин на тиждень для проведення корекційно-розвиткових занять з кожним учнем встановлюється з урахуванням рекомендацій відповідної ПМПК. Корекційно-розвиткові заняття проводяться як у першу, так і в другу половину дня вчителями-дефектологами за кваліфікацією: логопед, тифлопедагог, сурдопедагог, олігофренопедагог, ортопедагог, а також практичними психологами.

Вибір адекватних методів, прийомів, видів роботи є наступною дидактичною умовою здійснення індивідуального навчання. Вчитель-дефектолог в індивідуальному навчанні керується вільним вибором оптимальних варіантів методів, прийомів, форм і засобів навчання, враховуючи психофізичні особливості учня. В навчанні дитини, якій притаманна, наприклад, афективна збудженість, рухова розгальмованість, застосовуються одні методи, прийоми. А для дитини млявої, пасивної, із

недостатньою руховою та психічною активністю, байдужістю до довкілля, вчитель застосовує зовсім інші прийоми, види роботи, аби скоригувати та подолати ці стани.

Таким чином можна сформулювати загальні рекомендації для роботи з дітьми цієї категорії:

- введення в штатний розпис школи посади «асистент учителя»;
- командний підхід до організації навчально-виховного процесу;
- введення вправ для розвитку загальної та дрібної моторики;
- чергування виконання письмових завдань із завданнями розвитку усного зв'язного мовлення

дитини;

- зменшення обсягу письмових завдань та збільшення часу на їх виконання;
- коригування навчального плану;
- зменшення обсягу математичних завдань через інертність психічних процесів;
- передбачення короткочасних і тривалих перерв у роботі;
- застосування техніки інтенсивного навчання;
- використання під час уроків широкого спектру матеріалів з метою стимулювання розвитку

сенсорних систем дітей;

- чітке подання інструкцій, повторення;
- створення ситуацій для максимального виявлення активності дитини, планування успіху;
- організація навчального процесу з орієнтацією на яскраві риси дитини.

Але стандарту освіти для цих дітей не існує, тому необхідно зважувати умови де краще дитина зможе отримувати знання та вміння, які знадобляться їй у дорослому житті.

Використана література:

1. **Єфімова С.М.** Налагодження партнерських стосунків з родинами / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін./ За заг.ред. Даниленко Л.І. / С.М.Єфімова. –К.:2007. –128с.
2. **Ілляшенко Т.** Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. / Т. Ілляшенко // Психолог, 2009. – № 10. – С.14-18.
3. **Колупаєва А.А.** Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с.
4. **Колупаєва А.А.** Здійснення процесу оцінки та розробки індивідуального навчального плану/ Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник /Кол. авторів: А.А. Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін./ За заг.ред.Л.І. Даниленко. – К.:2007. –128с
5. **Пінюгіна К.О.** Про організацію впровадження інклюзивної освіти в навчально-виховний процес: психологічний аспект./ К.О.Пінюгіна, В.П. Ляхова. – Миколаїв. МОІППО, 2011. – 64 с.
6. **Сак Т.В.** Індивідуальний навчальний план учня з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі /Т. В. Сак // Дефектологія. – 2010. – № 3. – С.3 – 6.

References

1. **Yefimova S.M.** Nalahodzhennya partners'kykh stosunkiv z rodynamy / Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya: Navchal'no – metodychnyy posibnyk / Kol. avtoriv: Kolupayeva A.A., Nayda Yu.M., Sofiy N.Z. ta in./ Za zah.red. Danylenko L.I. / S.M.Yefimova. –K.:2007. –128s.
2. **Ilyashenko T.** Intehratsiya ditey z osvitymy potrebamy u zahal'noosvitn'omu navchal'nomu zakladi. / T. Ilyashenko // Psykholoh, 2009. – # 10. – S.14-18.
3. **Kolupayeva A.A.** Dity z osoblyvymy osvitymy potrebamy ta orhanizatsiya yikh navchannya : nauk.-metod. posib. / A.A.Kolupayeva, L. O. Savchuk; MON Ukrayiny, NAPN Ukrayiny, In-t spets. pedahohiky. – K. : ATOPOL. – 2011. – 274 s.
4. **Kolupayeva A.A.** Zdiysnennya protsesu otsinky ta rozrobky indyvidual'noho navchal'noho planu/ Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsiyi ta upravlinnya: Navchal'no – metodychnyy posibnyk /Kol. avtoriv: A.A. Kolupayeva, Yu.M. Nayda, N.Z. Sofiy ta in./ Za zah.red.L.I. Danylenko. – K.:2007. –128s
5. **Pinyuhina K.O.** Pro orhanizatsiyu vprovadzhennya inklyuzyvnoyi osvity v navchal'no-vykhovnyy protses: psykholohichnyy aspekt./ K.O. Pinyuhina, V.P. Lyakhova. – Mykolayiv. MOIPPO, 2011. – 64 s.
6. **Sak T.V.** Indyvidual'nyy navchal'nyy plan uchnya z osoblyvymy osvitymy potrebamy v inklyuzyvnomu klasi /T. V. Sak // Defektolohiya. – 2010. – # 3. – S.3 – 6.

Яковлева С.Д. Пути реализации инклюзивного обучения детей с ДЦП

В данной статье представлена информация, которая касается системы инклюзивного образования детей с ДЦП. Указано на необходимость индивидуального подхода к учебной деятельности детей этой категории и создание комплексной программы развития ребенка. С этой целью необходимо объединение усилий команды специалистов с обязательным привлечением родителей, которые знают ребенка лучше других. Представлены общие рекомендации для работы с детьми этой категории.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, дети с ДЦП, психофизическое развитие, индивидуальная программа развития, индивидуальный учебный план

Yakovleva S.D. Ways to implement inclusive education for children with cerebral palsy

The article provides information relating to the system of inclusive education for children with cerebral palsy. The necessity of an individual approach to education of such children is shown together with proposition to a comprehensive developmental program for them. For this purpose, it is necessary to unite efforts of a team of specialists with the obligatory involvement of parents who know their child better than others. The curriculum defining the content, the system of knowledge, skills and abilities for each studied theme that can be mastered by pupils with cerebral palsy is analysed. The necessity to take into account the requirements of the curriculum that must meet pupil's potential is substantiated. The curriculum shall be the base for an individual educational plan for one year, which can be revised in case of goal achieving or difficulties appeared during program material mastering, or problems with behaviour. General guidelines for working with such children are presented.

Keywords: inclusive education, children with cerebral palsy, psychophysical development, individual developmental program, individual educational plan.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

Статтю прийнято до друку 25.10.2016 р.